

72. ארוממך אלהי

זולת לשבת חנוכה (אשכנז – אך ספק אם נאמר בפועל)

יוסף ברבי עזריאל דגף

דיון בדוקטורט: פרק א, III.7.17; פרק ב, II.6.3.

אקרוסטיכון: א"ב יוסף דגף חזק

כתב יד: ניו יורק – ד. פיינברג 9/

זולת לחנוכה

אַרוממך אֱלֹהֵי כִי דְלִיתָנִי בְנוֹעַם וְתוֹקֶךָ אֶתְּבֹה
לְפִי מְלֹאֶת לְבָבִל סִמְכָתָנוּ בִישׁוּעָה קְרוֹבָה
וְאַחֲרֵי הָעִיר יִי מְשִׁיחוֹ כְּוֹרֵשׁ בְּרוּחוֹ הַנְּדִיבָה
שֶׁר פָּרַס, וְהִנֵּה [ש]ר יִנּוּן בָּא

(דניאל י:כ)

בִּימֵי מַלְכוּת יִנּוּן הָרָשָׁעָה עָמַד צָר אוֹיֵב וְשׁוֹנֵא
צָוָה לְהַפִּיר בְּרִית וְשִׁפְת וּרְצוֹן שׁוֹכְנֵי סֵנָה
אָמַר לְהַכְחִידֵם מִגּוֹי, וְלֹא יִזְכָּר שְׁמֵךְ וְעוֹנָה
יִכְתוּב יְדוֹ לִי וּבָשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה

5

(ישעיה מד:ה)

נָזַר כָּל-אַרוּסָה שֶׁלְבַעַל תַּחֲלָה לְהַנְמוֹן וְצִיבָנָה
וּבְשִׁמְחַת חֲנָה אַחוֹת יְהוּדָה לְבָה יַעֲצִיבָנָה
וְתִזְעַק לְאַחֶיהָ: אֵיךְ חֲרָפָה כְּזֹאת בִּישְׂרָאֵל תַּעֲזִיבָנָה
אִשָּׁה תֹאדָרִס וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁכַּבָנָה

10

(דברים כח:ל)

חילופי נוסחאות

4 [ש.ר] בכה"י: צר; ושיניתי ע"פ הפסוק (דניאל י:כ).

פירוש

1 ארוממך אלהי כי דליתני. ע"פ תהלים ל:ב (המזמור לחנוכה בהרבה עדות): ארוממך יי כי דליתני. 2 לפי מלאת לבבל. כאשר הגיע הקץ שניבא ירמיהו לנפילת מלכות בבל, ע"פ ירמ' כט:י: לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם. 3 ואחרי. אחרי שהעיר הקב"ה את רוחו של כורש, באו היוונים, המלכות שכבשה את פרס. העיר יי. ע"פ עזרא א:א: העיר יי את רוח כרש מלך פרס. משיחו כורש. ע"פ ישע' מה:א: כה אמר יי למשיחו לכוורש. ברוחו הנדיבה. ע"פ תהל' נא:יד; ופירושו כאן שכורש נתן רשות לבני ישראל לשוב לירושלים ולבנות את בית המקדש. 5 מלכות יון הרשעה. השו" תפילת "על הניסים": "בימי מתתיהו ... כשעמדה עליהם מלכות יון הרשעה". צר אויב. השו" אסתר ז:ו ואיכה ד:יב: צר ואויב. 6 ורצון שוכני סנה. דב' לג:טז; ופירושו: רצונו של הקב"ה ששכן בסנה. 7 אמר להכחידם מגוי ולא יזכר. ע"פ תהל' פג:ה: אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד. שאר ועונה. קשה; ונראה ש"שאר" משמעו שארית, ו"עונה" קשור לטור הבא: "כל מי שיענה שהוא יכתוב ידו ליי" וכו'. והלשון על פי שמ' כא:י: שארה כסותה ועונתה לא יגרע, אך במשמעות שונה לגמרי. 11 איך חרפה כזאת בישראל תעזבנה. התחביר מסורס, ומשמעו: איך תעזוב חרפה כזאת להיות בישראל?

15 דִּבֶּר יְהוֹדָה בְּאָזְנֵי אָחִיו וְרִיעָיו הָעוֹמְדִים בְּסוּדוֹ
וְאֵל הַיִּכָּל הָשָׁר בָּאוּ בְּשִׂמְחָה וְגִיל, כָּמוֹ בָּאִים לְכַבְּדוֹ
וַיַּהֲרֹג בָּם כָּל־זָכָר, כִּי יִי סוּמָךְ יָדוֹ
וַיִּסְגֹּר דְּלָתוֹת הָעִלְיָה בְּעָדוֹ

(שופטים ג:כג)

20 הִדְרִיכּוּם עַד אֲנָטוּכִיָּא, הִרְגוּ מֵהֶם כַּמָּה וְכַמָּה
וַתִּבְעַר לֵב מֶלֶךְ יוֹן בְּשִׂמְעוֹ, וַיִּמְלֵא חִימָה
וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־חִילוֹ לַעֲשׂוֹת בְּאֻיָּיָיו נִקְמָה
יְרוּשָׁלַיִם לְמִלְחָמָה

(ישעיה ז:א)

וַיִּזְעַקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְיָ וַיַּעֲלוּ אֶל בֵּית מִקְדָּשׁוֹ
וַתֹּאמֶר יְהוּדִית בְּחִכְמָתָהּ: יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל <אֵל> בְּעוֹשׁוֹ
אֲבִטַח בְּצוּרֵי וּמִשְׁגְּבֵי וּבְזָרְעֵי קִדְשׁוֹ
אֶעֱבְרָה נָא וְאֶסִּירָה אֶת־רֹאשׁוֹ

(שמואל ב טז:ב)

25 זָכָה וְנִקְיָיָה בְּבוֹאָהָ אֶל־הַמֶּלֶךְ חֵן נִשְׁאַה לְכָל־עֵין
צָוָה עֲבָדָיו לִבָּל יַגִּיעוּ בָּהּ בְּלִכְתָּהּ אֶל הָעֵין
קִנְיָה לְבִשָּׁה וַתִּקַּח בִּידָה כָּלִי זָיִין
כָּטוּב לֵב הַמֶּלֶךְ בְּיָיִן

(אסתר א:י)

פירוש

13 **אחיו ורעיו**. השוו' תהל' קכב: למען אחי ורעי. **העומדים בסודו**. ע"פ ירמ' כג:יח: כי מי עמד בסוד יי. ופירושו כאן: העומדים בחברתו (עי' במילונים, ערך "סוד"); או אולי פירושו: חבריו שלא יגלו את סודו. 14 **בשמחה וגיל**. ע"פ ישע' טז: ועוד פסוקים. **כמו באים לכבדו**. השוו' "אודך כי עניתי חייתני" (נוסח א או ב), שו' 58: קפץ יהודה ואחיו במרמה קבאים לחיתוננו. 15 **ויהרג בם כל זכר**. ע"פ ברא' לד:כה: ויהרגו כל זכר (אחי דינה, שאף הם נקמו את נקמת אחותם, כמו בסיפור שלנו). **כי יי סומך ידו**. תהל' לז:כד. 16 **ויסגור דלתות העליה בידו**. הפסוק המקראי מדבר על אהוד, אחרי הרגו את עגלון; והשוו' "אל רחום וחנון", שו' 50: "עשה כאהוד ויתן מעוייניו". ונראה ששניהם הושפעו ממגילת אנטיוכס פס' טו ולהלן, שמתארת את הריגת ניקנור ע"י יוחנן בלשונות הלקוחים מסיפורו של אהוד. 18 **וימלא חימה**. ע"פ אסתר ג:ה: וימלא המן חמה. 20 בהקשרו בישיעה: עלה רצין מלך ארם ופקח בן מליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה עליה, ולא לכל להלחם עליה; וכמוהו גם במקבילה במ"ב טז:ה. והמילים "ירושלם למלחמה" מופיעות גם בזכ' יד:ב; אך ציינתי לפסוק בישיעה (או במלכים), כי גם בסיפורנו לא יהיה המלך מסוגל להילחם על ירושלים. 21 **ויעלו אל בית מקדשו**. יהודית ד:ט: et infantes prostraverunt contra faciem templi Domini. והפרט הזה נזכר בנוסחים העבריים של יהודית (כגון הנוסח שבכ"י וטיקן 329), אבל לא מצאתיו בנוסחי מדרש חנוכה. 22 **ישמח ישראל בעושו**. ע"פ תהל' קמט:ב; ושם "בעשיו", והפיטן שינה לצורך החרוז. 23 **אבטח בצורי ומשגבי**. השוו' ש"ב כב:ג: אלהי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי משגבי ומנוסי. **ובזרוע קדשו**. השוו' ישע' נב:י, תהל' צח:א. 24 דברי אבישי על שמעי בן גרא.

30 חֲרִדַת שִׁנָּה קִפְחָתוּ, עָדִי לְבוֹ וְרוּחוֹ הָלָךְ
וְתִכְרוֹת רֹאשׁוֹ וְתִסְגֹּר בַּעֲדָהּ וְתִלָּךְ
וְתִקְרָא לְאִשָּׁר עַל־תְּחוּמָּהּ: תִּבְט וְרָאָה לָךְ
הִנֵּה רֹאשׁוֹ מוֹשֵׁלָךְ
(שמואל ב כ:כא)

35 טָבַח גְּדוֹל עָשׂוּ בִּינוּנִים כִּי סָר צִילָם מֵעֲלֵיהֶם
וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵיהֶם וַיָּבֹאוּ עַל חֲלָלֵיהֶם
וּבִרְכוּשׁ וְשָׁלָל רַב שָׁבוּ הֵם וְחֵילֵיהֶם
בְּשִׁמְחָה, כִּי שָׁמְחָם יי מֵאוֹיְבֵיהֶם
(דברי הימים ב כ:כז)

40 יְוֹנִים בְּבוֹאָם בְּמִקְדָּשׁ אֱלֹהֵי אֲמֵן
טָמְאוּ כָּל־הַבָּא בֵּינָם בְּהִזְדַּמֵּן
לְבַד כִּי נוֹתַר בְּחוּתָם כִּהֵּן גְּדוֹל בְּהִטְמֵן
לֹג אֶחָד שָׁמֵן
(ויקרא יד:ו)

כִּהְנִי בֵּית חֲשִׁמוֹנָאִי בְּצִאתָם מִן־הַמִּיצַר
לֹא מָצֵאוּ כִּי אִם פֶּךְ שָׁמֵן לְתִדְּלִיק בְּלִיל קָצֵר
מִמֶּנּוּ הִדְלִיקוּ שְׁמֹנֶה, וְעַד לֹא הִבִּיאוּ אֶל בֵּית הָאוֹצָר
צִפְתָּת הַשָּׁמֵן לֹא תִחַסֵּר
(מלכים א יז:יד)

פירוש

29 **חרדת שינה**. ברור שמשמעו חבלי שינה, והלשון קשה; ואולי מפני שאיבריו של אדם מזדעזעים ("חרדים") כשהשינה קופצת עליו. **קפחתו**. השוו' "אודך כי אנפת", שו' 66: קפחתו אז שנת תרדמה. **עדי לבו ורוחו הלך**. הוא הלך לישון, כרצון לבו. 30 **ותסגור בעדה ותלך**. השוו' מ"ב ד:כא: ותסגר בעדה ותצא. 32 דברי האשה החכמה אל יואב, על שבע בן בכרי: הנה ראשו משלך אליך בעד החומה. 33 **טבח גדול**. ישע' לד:ו. **סר צילם מעליהם**. במד' יד:ט. 37 כאן עובר הפייטן לספר את נס פך השמן ע"פ התלמוד הבבלי, שבת כא עמ' ב. **אלהי אמן**. כינוי להקב"ה, ע"פ ישע' סח:טז; ופירושו: האל האמיתי, או האל הנאמן. 40 **לוג אחד**. ע"פ השאילתות כו (עמ' קעא במהד' מירסקי): "דההוא לוגא דאישתכח בהיכלא והוה ביה שעורא יומא חד ואדליקו מיניה תמניא יומי"; ופירש מירקסי שם "לוג" כאן הוא שם אחר ל"פך", ואינו מידת הלוג, שהרי לפי המשנה, מנחות ט:ג, צריך להיות "שלשה ומחצה למנורה, חצי לוג לכל נר". 41 **מן המיצר**. מקושי המלחמה; והלשון ע"פ תהל' קיח:ה. 43 **ועד לא הביאו אל בית האוצר**. עדין לא הביאו פך ריקן אל המחסן, כי לא נתרקן. (ולא כמו שהרבה נוהגים לספר את הסיפור בימינו, שהדליקו את המנורה והנרות דלקו שמונה ימים; אלא שהפך לא נתרקן משמן, ויצקו מן השמן אל המנורה בכל יום, והדליקוהו מחדש; כדברי התלמוד שם: "נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". ולכן אומר פייטננו שלא הביאו את הפך אל המחסן, כי המשיכו להשתמש בשמן אשר בו.)

- 45 לְזָכְרוֹן נֶס זֶה רְאוּ חֲכָמֵי תוֹשִׁיָּה לְצַפּוֹן
שְׁמוֹנָה לְגִמּוֹר הַלֵּל וּלְהַנִּס דְּמַעַת מְאִישׁוֹן
וּלְהַדְלִיק סִמּוּךְ לְפֶתַח לְעֵת עֶרֶב כְּאִישׁוֹן
הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צַפּוֹן
(יחזקאל מו:ט)
- 50 מוֹסִיף בְּכָל-לַיְלָה אֶחָד עַד שְׁמוֹנָה מִצְוָה לְחַבְבָּה
קָדַשׁ הֵם וְאֵין לְהַשְׁתַּמֵּשׁ מֵהֶם בְּאוֹר וּלְהַבָּה
מִדְּלִיק מִצְאָת הַכִּכְבִּים עַד כִּי בְּעִיר וּרְחוּבָה
אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא
(יהושע ו:א)
- 55 יֵר חֲנוּכָּה בְּלֵיל רֵאשׁוֹן צָרִיךְ הַמְּדָלִיק בְּבִרְכָּתָהּ
לְהַדְלִיק וְשַׁעֲשֵׂה נִסִּים וּזְמַן כְּדִין מִצְוָה בְּעוֹנָתָה –
בְּלֵיל רֵאשׁוֹן. וּבְשָׁאֵר לַיְלוֹת שַׁעֲשֵׂה מִצְוָתָהּ
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרוּאָה אוֹתָהּ
(ישעיה כח:ד)

שינויי נוסחאות

55 **שעשה**. יד מאוחרת הוסיפה "להדליק" בגילון, וגם הוסיפו ו'ו בראש "שעשה", כדי שייקרא: "להדליק ושעשה".

פירוש

45 **ראו חכמי תושיה לצפון**. ראו חכמי התורה לתקן כתורה; ע"פ משלי ב:ז, יצפן לישרים תושיה, ובהרבה מדרשים נדרש המילה "תושיה" על תורה, ובדברים רבה (הנדפס) דברים פרשה א דורש גם "יצפון" כרומז לתורה: "ואין צפונה אלא תורה, שנאמר: יצפון לישרים תושיה". 46 **ולהנס דמעה מאישון**. להבריה בכיה מהעיניים (מלשון "אישון עינו", דב' לב:י); ונראה שפירושו כאן על איסור ההספד (ואולי גם על איסור התענית) בחנוכה. רוב דיני חנוכה מקורם בתלמוד בבלי שבת כא עמ' א – כד עמ' ב, וציננו להם במאורות ההלכתיות (פיוטים 46 – 49), ולא ציננו כאן למקורות. 47 **כאישון**. בעת לילה; ע"פ משלי ז:ט: בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וְאֶפְלָה. 48 **הבא דרך שער הצפון**. בטפח הסמוך לפתח מצד שמאל; ו"צפון" הוא כינוי לשמאל, מפני שמי שעומד ופניו למזרח תהיה ידו השמאלית לצד צפון. 49 **מצוה לחבבה**. שכך הוא מנהג "המהדרין מן המהדרין", ופייטננו מפרש "מהדרין" כלשון חיבה. **קדש הם ואין להשתמש מהם**. כלשון תפילת "הנרות הללו": "הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם". **באור**. אולי צריך לנקד בְּאוֹר, לשון אש; ואם כן, "אור ולהבה" נרדפים. 51 **מצאת הכוכבים**. בתלמוד איתא: "משתקע החמה" (שבת כא עמ' ב), אך כתב הטור (או"ח תרעב): "מסוף שקיעת החמה", ואולי לזה התכוון פייטננו בכותבו "מצאת הכוכבים"; וכן פירש הב"ח על הטור שם, ש"סוף שקיעת החמה" הוא צאת הכוכבים. 51-2 **עד כי בעיר ורחובה אין יוצא ואין בא**. היינו, "עד שתכלה רגל מן השוק" (כדברי התלמוד שם). 54 **להדליק**. ברכת "להדליק נר שלחננוכה". 55 **שעשה ניסים**. ברכת "שעשה ניסים לאבותינו". **וזמן**. ברכת "שהחיינו" (כך נקראת ברכה זו בספרות חז"ל). 55 **שעשה**. ברכת "שעשה ניסים". **מצותה**. כך היא מצות ברכות הרואה בשאר הלילות. 56 **אשר יראה הרואה אותה**. מי שלא הדליק נר חנוכה, וראה נר בבית חברו, אינו מברך "להדליק" אלא רק "שעשה ניסים" (ובליל ראשון גם "שהחיינו"). וההוספה "להדליק" בשו" 55, שנכתבה ביד שנייה, שגויה.

סָמוּךְ לַפֶּתַח תְּדַלֵּיק מַעֲשָׂרִים וּלְמַעַלָּה פֶּסוּלָה
לְפָרֶסֶם נִס תוֹךְ עֲשָׂרָה תְּדַלִּיקָנָה לְכַתְחִילָה
בְּלִיל שְׁמִינֵי שִׁירֵי שֶׁמֶן וּפְתִילָה
לְאֵשׁ תִּהְיֶה לְאַכְלָה

(יחזקאל כא:לז)

60

עֵיקָר הַמִּצְוָה לְתַדְלִיק בְּשֶׁמֶן זֵית כְּמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרוֹת
שְׁמָנִים וּפְתִילוֹת שֶׁל שֶׁבֶת גַּם בָּזָה כְּשִׁירוֹת
דֶּרֶךְ יָמִין תִּפְנֶה בְּלִילוֹת אַחֲרוֹת
בְּהַעֲלוֹתָ אֶת־הַנִּירוֹת

(במדבר ח:ב)

פְּדוּת וּפְוֶרְקָן כְּהִיּוֹם הַזֶּה לַעֲדַת יִשְׁרוּן בְּהִתְאַסֵּף
לָכֵן מִצְוָה לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל <אֵל> אֹר בְּמוֹשְׁבוֹתָם בְּכֹסֶף
אֶף הַבָּאִים אֲצֵל חֶבְרֹם תִּבְיִיתָהּ לְהֶאֱסֹף
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ יִתֵּן כֶּסֶף

(שמות כב:ו)

65

צִוּוּ לַהֲנִיחַ וּלְהִדְלִיק וְלֹא לְתַדְלִיק וּלְהַנְעִיר
מִנֵּר שֶׁל מִצְוָה, שֶׁל מִצְוָה יָכוֹל לְהַבְעִיר
נָשִׁים חַיִּיבוֹת בְּנִס זֶה כִּי יִי רוּחַ הָעִיר
אֲשֶׁה חֲכָמָה מִן הָעִיר

(שמואל ב כ:טז)

70

פירוש

59-60 בליל שמיני שירי שמן ופתילה לאש תהיה לאכלה. ע"פ השאילתות כו (עמ' קעה במהד' מירסקי): "הותיר ליום שמיני, עושה מדורה ומדליקו בפני עצמו; דכיון דהוקצה למצוה אסור להסתפק ממנו." 61 עיקר המצוה להדליק בשמן זית. ע"פ התלמוד הבבלי שבת כג עמ' א: "א"ר יהושע בן לוי: כל השמנים כולן יפין לנר ושמן זית מן המובחר." והטעם הניתן בגמרא שם הוא: "האי צליל נהוריה טפי" (שאורו צלול יותר). אך בספר כל בו (סי' מד) יש טעם אחר: "אמנם המצוה המובחרת בשמן זית לפי שבו היה הנס." ופייטננו כותב: כמעשה המנורות, ונראה שהוא נותן טעם אחר, לא כזה ולא כזה, שעדיף להדליק נר חנוכה בשמן זית מפני שגר חנוכה הוא כעין שחזור של הדלקת המנורה בבית המקדש. (אך אפשר ש"כמעשה המנורות" פירושו "כמעשה אשר קרה במנורה בשעת נס פך השמן, ואם כן אין טעמו שונה מזה של הכל בו.) 63 דרך ימין תפנה. שתתחיל את ההדלקה בנר השמאלי, ותפנה ימינה להדליק את האחרים; עי' מרדכי רמז רסח, על רבו המהר"ם: "וכשהיה מדליק הנרות היה מתחיל לצד שמאל ופונה לצד ימין דאמר' כל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין." 65 לעדת ישורון בהתאסף. בהיקבץ בני ישראל (ונראה שמדבר על התאספות בני חשמונאי בחנוכת המקדש), ע"פ דב' לג:ה: וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם. 66 לכל בני ישראל <אל> אור במושבותם. ע"פ שמ' י:כג: וְלָכֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבוֹתָם. 68 איש אל רעהו יתן כסף. בפסוק: כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף; ואולי התכוון הפייטן לכתוב כלשון הפסוק, ולא עלה בידו. מכל מקום, משמעו כאן שהאכסנאי יתן פרוטה לבעל הבית, כדי להשתתף במצוה.

קָטַן חֶרֶשׁ וְשׁוֹטָה פְּטוּרִין וְזֹאת הַתְּעוּדָה
כְּבָתָה אֵין זְקוּק לָהּ לְהַכִּין אוֹתָהּ וּלְסַעְדָּהּ
זְכוּרֹן "עַל הַנִּסִּים" בְּתַפִּילָּה וּבִרְכַּת סְעוּדָה
עָנּוּ לִי בְּתוֹדָה

75

(תהלים קמז:ז)

רָצוֹן יִרְאִיו וַעֲשֵׂה וְשׁוּב אֵלָיו בְּכָל־לֵב
יִשְׁמַע שְׁוֹעָתוֹ וַיִּשְׁמָע לֵב נִמּוּד וְעַלֵּב
בְּאוֹיְבָיו עֲשֵׂה נִקְמָה. הוֹשִׁיב עִמּוֹ שָׁקֵט וְשָׁלִיו
בַּחֲדָשׁ הַתְּשִׁיעִי בְּכֶסֶלָיו

80

(השוו' זכריה ז:א)

שָׁבוּ וּטְהָרוּ מִשְׁכָּנֹת עֲלִיוֹן מִחֲלָאָה וּבִאֲשָׁה
נָנְזוּ אֲבָנֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶצֶל אֲבֵן הָרֹאשָׁה
הַעֲמִידוּ הִיכָל עַל־מְכוֹנּוֹ לְכָל־דָּבָר שֶׁבְּקִדּוּשָׁה
בֵּין הָאוֹלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ לְעֹשִׂים וְחַמְשָׁה

(יחזקאל ח:טז)

פירוש

69 ולהנעיר. לנער, להזיז; ומשמע הטור שהדלקה (במקום הראוי) עושה מצוה, ואין הנחה עושה מצוה. 71 חייבות בנס זה. כלומר, במצוות הנעשות לזכרונו. 71-72 כי יי רוח העיר אשה חכמה מן העיר. כלומר, כי יי העיר את רוח האשה, יהודית, להפעיל את הנס. והשוו' רש"י על שבת כג ע"א, ד"ה "היו באותו הנס": "שגזרו יוניים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס." ונראה שרש"י מכוון לאשה הראשונה, אחותו של יהודה; אך הפייטן מכוון לאשה השנייה, יהודית, שהיא דומה ל"אשה חכמה מן העיר" שבש"ב כ:טז ואילך, ששתיהן מראות את ראשו הכרות של האויב. 73 וזאת התעודה. רות ד:ז; ונראה שפייטנו פירש אותו כלשון "זה הדין". 74 להכין אותה ולסעדה. ישע' ט:ו; וכאן פירושו: להדליק את הנר עוד פעם ולהעמידו. 77 רצון יראיו יעשה. תהל' קמה:יט. 78 ישמע שוועתו ויושיע. ע"פ המשך אותו הפסוק בתהלים: וְאֵת שְׁוֹעָתָם יִשְׁמַע וַיִּשְׁיַע. ועלב. נותן את עצמו לעלבון, בזיון. 80 בחדש. בפסוק: לחודש. 81 מחלאה ובאשה. שניהם לשונות של טומאה וטינוף, ע"פ יחז' כד:יב: בְּאֵשׁ חֲלָאָתָהּ; והשוו' שמעון בר יצחק, "אל אל חי ארנן" (מהד' הברמן, עמ' מ), שו' ז: בְּטָנְפִי בְּבִאֲשָׁה וְחֲלָאָה. 82 אצל אבן הראשה. השוו' זכריה ד:ז, מההפטרה לשבת חנוכה: וְהוֹצִיא אֶת הָאֲבֵן הָרֹאשָׁה. 83 העמידו היכל על מכונו. ע"פ עזרא ב:סח: לְהַעֲמִידוֹ עַל מְכוֹנוֹ (על בניין הבית השני בימי שיבת ציון). לכל דבר שבקדושה. והתקינו כל החפצים הקדושים שבמקדש; והלשון ע"פ ביטוי שמופיע בתלמוד הבבלי בשני הקשרים (אמירת תפילות שונות רק בציבור, עי' ברכות כא עמ' ב; וכיבודים שנותנים לכהנים, עי' מועד קטן כח עמ' ב).

85 תִּקְנֵנוּ שְׁמִנַת הַיָּמִים הָאֵלֶּה לְמַנִּי בְּטָן עֲמוּסִים
יָמֵי תֵּלֵל וְהוֹדָאָה הַיּוֹתֵם שְׂמֵחִים וְשִׂשִׁים
לְזָכֶר מִלְחֶמֶת הַחֲשָׁמָנִים נִפְלְאוֹת וְנִסִּים
הַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים

(אסתר ט:כח)

90 יוֹסִיף אֵל יְדוֹ וְנַחֲיָה וּבִיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְיָמֵנוּ
הַגָּל פֶּאֶר עוֹז מִלְכֵּינוּ יָרִים וְנִגְבִּיהַ קְרִינֵנוּ
חֲזוֹת קְרִית מוֹעֲדֵינוּ בְּנַעֲרֵינוּ וְזַקִּינֵנוּ
כִּי פָדָה יי אֶת־יַעֲקֹב וַיִּגָּאֵל מִיַּד חֲזָק מִמֶּנּוּ

(ירמיה לא:י)

עזרת אבותינו

פירוש

85 למני בטן עמוסים. לבני ישראל, הנקראים: העמוסים מני בטן (ישע' מו:ג). 89 יוסיף אל ידו. ע"פ חזיון הגאולה העתידה ביסע' יא:יא: יוסיף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו. ונחיה וביום השלישי יקימנו. ע"פ הושע ו:ב: יחינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו; ונראה שהפייטן מפרש את הפסוק כרש"י, שאחרי חורבנות שני המקדשים נזכה לקום ולחיות בבנין הבית השלישי. 90 ירים ויגביה קרינו. ע"פ לשון התפילה בברכות השחר: "ובישועתך תרום ותגביה קרינו". 91 חזות קרית מועדינו. ע"פ ישע' לג:כ: חזה ציון קרית מועדינו. בנערינו וזקינינו. ע"פ שמ' י:ט: בנערינו ובזקינינו נלך.